

- 3 Літературознавчий словник-довідник.-К.,1997.-750 с.
- 4 Микитась В. Федір Потушняк//Потушняк Ф.Повінь Роман та оповідання -К.,1965.-С.3-16.
- 5 Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей.Словник-довідник.-К.,1996.-335 с.
- 6 Чучка П.П. Антропонімія Закарпаття: Всуп та імена.-Ужгород,1970.-103 с.

Ганна Шотова-Ніколенко (Одеса)

ФУНКЦІЇ ТОПОНІМІВ У РОМАНІ Ю. ЯНОВСЬКОГО «МАЙСТЕР КОРАБЛЯ»

The functions of the most used toponyms of neoromantic novel are considered in the article. Six frequency onyms were found out from fifty-three geographical objects, which fulfil symbolic function in many cases of their usage. Toponymic space of the novel divides into three regional groups – central, western and southeast. Toponyms become symbols obtaining sense of certain unreality and illusiveness.

Склад топонімів, ужитих у неоромантичному творі “Майстер корабля”, досить широкий та строкатий. Історії матроса Богдана переносять нас у далекі південні краї, листи Тайах розповідають про Італію, а головні події роману розгортаються в Україні, в дещо загадковому Місті. Проте “Безліч прикмет Одеси середини 20-х рр. має Місто, де живуть і творять двоє друзів – режисер Сев і редактор кінофабрики То-Ма-Кі” [3.42].

У романі ми нарахували 53 географічні назви, виділивши з них 6 найчастішіших: 1) Місто – 22, 2) острів Пао – 12, 3) Генуя – 12, 4) Мілан – 9, 5) острів Ява – 8, 6) Італія – 7. Лідером серед топонімів роману “Майстер корабля” є опім Місто. Це загальна назва, яку автор вживає як власну. Письменник не дає конкретної назви об’єкту, хоча наділяє його виразними рисами Одеси: “Ми сиділи обличчям до вільного моря, де мало сходити сонце і підійматися перед нами на Місто” [5:45]; “Тихі вулиці Міста були повні штормового вітру... Море билосся десь об берег скажено й грізно” [5.53]. Автор впродовж твору надає Містові романтичного ореолу, персоніфікує його: “Далеке Місто тонуло в тумані наступаючого вечора” [5:49]. “Крізь двері на балкон я бачу, як прокидається Місто” [5.161].

Топонім Місто виконує символічну узагальнену функцію, пабуваючи сенсу “земля”, “країна”. “Капітан, заявляє..., що він сьогодні відпливає з нашого Міста до своєї країни за море” [5:42]; “На зиму – вони (рибалки) переїздять до Міста на зимівлю” [5:44], “Вона (Тайах), – казали її подружки, – змінила свій характер в Місті” [5.48].

Впродовж твору йде постійне протиставлення море – Місто. Море – як щось неспокійне, тривожне, бурхливе, Місто – як щось затишне, спокійне, надійне.

Отже, Юрій Яновський вжив назву міста, замість конкретної назви Одеса, щоб надати їй романтичної узагальненості й символічної неоднозначності, яка вбачається в назви-замінику Місто.

Другою за частотністю є назва острова Пао. Це зі слогадів матроса Богдана “Корабель, – продовжував Богдан, – нанежав старому манайцеві з острова Пао – десь на північ від Яви” [5.80]. Відповідно до цієї локації – “на північ від Яви” – ми не знайшли цього острова ні за географічним атласом (М.:1982), ні за енциклопедичними довідниками. Як вказується в енциклопедичному довіднику “Страны и народы мира”: “Індонезія - держава в Південно-Східній Азії, на островах Малайського архіпелагу. У складі Індонезії нараховується 13,667 тис. островів, 6,044 тис. з них мають назву, а 922 – нвселення” [4.185].

Здається, такого острова взагалі не існує. Цей острів просто творча продукція автора. Недарма Богдан зазначає: “Цього острова і чорт зі свічкою не знайшов би серед безлічі тих

островів, що, як велетенські зелені кущі лежали на воді. Та за якимись невидимими ознаками ми посувалися просто до Пао” [5:80]. Автор ніби натякає, що і не треба шукати цього острова. Втім, Богдан жваво розповідає про свої пригоди на загадковому острові Пао: “Говорив я ще багато дечого, оповідаючи про своє перебування на Пао та на Яві” [5:68]; “Нарешті ми досягли берегів Пао. Прекрасна бухта, похилий берег, червоний, як найкраща фарба.” [5:81].

Романтика вимагає загадковості, в цій числі й топонімічної. Можна сказати, що Пао – це острів “небувалий”, незвичний та екзотичний, який стає символом південного далекого краю, де побував матрос з України. Автор надав топоніму східного звучання, яке притаманне топонімам Малайського архіпелагу, наприклад: о. Мінданао, о. Моа, м. Давао, м. Гугегарао.

Наступний топонім – місто Генуя. Це місто зустрічається як з українським, так і з італійським написанням – Генуя – 9, Genova – 3. Туди поїхала головна героїня твору: “Завтра я від’їзду до Генуї. Доки ми знову побачимося, пройнуть місяці” [5:53]. Тайях пише То-Ма-Кі з Генуї, розповідаючи про свої романтичні пригоди. В листах вона пише назву цього міста по-італійськи: “Genova, 2/V” [5:71], також і на фотографії: “Прикладено фотографічну картку з написом: “Милому, ідеальному другові з Genova” [5:18]. Впродовж свого життя топонім Генуя набуває значення казковості та романтичності: “Оглянула всю Геную” [5:73], “В Генуї об’їздила всі околиціні малі міста, багато бачила цікавого, такого, про що я читала раніше тільки в книжках” [5:83].

Топонім Мілан вживається в творі 9 разів, у двох варіантах: Мілан – 9, Milano – 1. Назва Мілан уживається в прямому значенні: “Швидко поїду до Мілана на кіпка день” [5:73]; “Мілан і всі околиці його я теж оглянула” [5:84]. Назва Milano вживається в оформленні листа: “Milano, 22/V” [5:83].

Можна припустити, що письменник звертається до цих відомих ойконімів як до символів Італії взагалі.

Острів Ява виринає зі спогадів матроса Богдана. Але на противагу топоніму Пао острів Ява – реальний географічний об’єкт. Острів Ява у складі Індонезії входить у ланцюг Великих Зондських островів. Як держава Індонезія утворилася у 1945р, в часи написання роману вона залишалася ще нідерландською колонією. “Бриг “Онтон”, Богдан і Ява, очевидно, зв’язані між собою” [5:61]. У своїх листах до батька Майк теж згадує цей острів “Боюся, що з Індії полечу на Австралію, зупинка на Яві” [5:59]; “А подобалось мені тільки те, як на Яві влаштовано аеродром” [5:62].

Топонім Італія зустрічається в тексті твору 7 разів і має різні відтінки свого значення.

“Я з півроку зневажливо толтав тротуари, поки взяв від Професора, що цей камінь привезено з Італії і що це – закам’яніла лава Везувію” [5:14]. Тут назва Італія має високу конотацію: з Італії – значить цінне і старовинне.

Друге значення – “далека країна”: “Пароплав до далекої Італії обігнув морську опуклість і ніби потону в морі” [5:57].

Третій семантичний відтінок – “незнайома країна”: “В Італії все мені нове” [5:72].

Четверте конотативне забарвлення – “країна мистецтва”: “Путь його – невеличке місто Павія, де є старовинна церква Італії – монастир, побудований в XIV віці” [5:85].

П’яте узагальнене семантичне забарвлення – “країна, з якою щось зв’язано”: “Подаруйте його (Будду) їй, – сказав Професор, – коли вона з Італії не привезла собі іншого” [5:117].

Шостий відтінок – “інтригуюча країна”: “А Генрі допитується, чи не була ти в Італії” [5:161].

Отже, топонімічний простір роману можна розділити на три регіональні і водночас символічні групи:

До першої, центральної, відноситься назва Місто, яке виконує символічно-узагальнюючу функцію, але втілює в собі реальне місто Одеса. Місто є епіцентром реальних

подій роману, мікроуніверсумом творчого пошуку, місцем зустрічі головних героїв твору редактора То-Ма-Кі та режисера Сева, балерини Тайах та матроса Богдана.

Другу групу складають італійські топоніми Генуя, Мілан та й сама Італія, яка є місцем романтичних подій та любовних пригод Тайах, а також менш уживані у романі назви – Везувій, собор та площа Дуомо, озеро Комо, міста Монца, Павія, Portofino, Rappallo, що символізують західний світ, виразником якого є одна з голоанних героїнь твору балерина Тайах. Сюди ж, до західної групи топонімів, віднесемо географічні назви: Балканський півострів, Берлін, Варшава, Іспанія (Андалузія), Швейцарія та Атлантичний океан.

До третьої групи, південно-східної, відносяться назви островів Пао та Ява, також менш уживані назви. Австралія, Америка, Веллінгтон, о. Вогненна Земля, Індія, м. Коломбо, Магелланова протока (каміння Апостоли, каміння Євангелісти, затока Милосердя, бухта св. Таїн), м. Маніла. Нова Зеландія, о. Оде, Південна Америка, Ріо, о. Суматра, Гуреччина, Філіппінські острови; Великий та Індійський океани виконують посередницьку функцію “спогадів” і символізують південно-східний, екзотичний світ пригод, про який впродовж роману розповідає матрос Богдан.

Також в романі зустрічаються узагальнені назви України: Країна та Республіка, ойконіми Криму: Кафа (старовинна назва міста Євпаторія), Козлов, Олешки; назва Союз; територіальні назви Росії: Сибір та Урал, ойконім Владивосток.

Романтику треба лише пізнати світ, щоб вписати в нього дії твору, тоді як реалістові потрібен докладніший опис, що вимагає й більшої кількості топонімів. Від центру твору (Місто) ніби розкинулись два топонімічні крила. Одне разом з думками письменника простягається далеко на Схід (Пао, Ява), а друге на Захід (Генуя, Мілан, Італія). Автор “турбується про створення свого, особливого світу, із тією “атмосферою”, в якій його вигадані, сконструйовані герої могли б відчувати себе звично” [3:261].

Отже, в творі, де світ окреслений і топонімний простір вибудований, все ж залишається якась міра романтичної недовомовленості, а самі топоніми стають символами, одержуючи романтичне забарвлення певної уявності, ірреальності та фантомності.

Література

1. Географический атлас. – М., 1982.
2. Панченко В.Є. “Майстер корабля” Ю. Яновського (До творчої історії) // Рад. літературознавство – 1983 – №11
3. Пархоменко М. Обновление традиций: Традиции и новаторство социалистического реализма в украинской прозе. – М., 1975.
4. Страны и народы мира. Энциклопедический справочник. – Ростов – на – Дону, 1998.
5. Яновський Ю.І. Твори: В 5 т. – К., 1983. – Т.2.